

Afrika v Telči

Osud je vrtkavý a neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. Když se manželé Foitovi v roce 1947 chystali na cestu po Africe, plánovali tam zůstat asi devět měsíců. Nakonec se vrátili po jednadvaceti letech. Často jim šlo o život, místo dítěte měli opičku, jihočeský domek vyměnili za hliněnou chatrč. Výstavu věnovanou jejich osudu můžete vidět v Telči, jejíž úžasné jádro zapsané na seznamu UNESCO je jako zakonzervované v 18. století.

Když jsem před několika lety jela do Telče poprvé, Irena Foitová ještě žila. V malém, prostém bytě, vyzdobeném zašedlými fotkami manžela a afrických přátel, mě uvítala vitální jednadvedesátiletá paní. Měla vlasy bílé jako sníh a obličej tak rozzářený, jako by z něj sálalo africké slunce. Pamatuji si, že mi nabízela čaj s mlékem a přitom říkala: „Takhle jsem ho musela pít v Africe, to byla jedna z těch věcí, na které jsem si dlouho zvykala. Nevadilo mi žít roky ve stanu nebo chalupách, prodírat se pralesy a večeret na zemi s černochy. Jen ten čaj mám přece jen radši s rumem.“

Za manželů Foitových byla Afrika kontinentem kolonií. Do dnešních dnů se mnohé změnilo, dost toho ale zůstává při starém. Primitivní podmínky, chudoba a, jak říkala paní Foitová, „necivilizace“. „Naučili jsme se mít jiné životní priority, než je trendem v západním světě. Neexistovalo nějaké pěstění se, všechno ubíhalo přirozeně, stylem afrického života,“ vzpomínala a mně se zdálo, že se jí ve tváři zračí klid a moudrost. Do Telčska, odkud pocházel její manžel, se vrátila až na staré kolena. „Mám Telč ráda. Je tu krásně, že?“ zeptala se mě a já nemohla než souhlasit. Vlastně si neumím představit jiné město, které by melancholické debatě, kterou jsme vedly, utvářelo vhodnější kulisu.

Dvě století beze změny

Zatímco jsme se ve vzpomínkách paní Foitové toulaly v prostoru i čase, za okenní tabulkou se rozprostíralo jedno z nejkrásnějších měst, která jsem kdy viděla. Od té doby jsem byla v Telči několikrát a pokaždé objevila něco nového. Většinu turistů sem láká zámek a náměstí s pastelovými domky jako vystřiženými z pohádkové knihy. Stylové restaurace, kavárny a pár obchodů se suvenýry. Jenže na Telč jediný víkend nestačí. Její kouzlo tkví v atmosféře a pocitech, které dokáže vyvolat. Když se za letního prosluněného dne opalujete na loďce, křižující rybníky, jež obepínají historické jádro, nechce se vám věřit, že jste v tom samém městě, kde jste minulou zimu mrzli v temném průchodu a ve večerním tichu si připadali jako ztracení v čase.

Ostatně historické jádro Telče se za poslední dvě staletí skutečně prakticky nezměnilo. Plac se dvěma kašnami vroubí domky s pestrými renesančními fasádami, originálními štíty a romantickým podloubím. Jedinečnou podobu vtiskli Telči italští mistři, povolání v 16. století tehdejším majitelem panství, Zachariášem z Hradce. Byl to právě on, kdo přeměnil původní gotický hrad v impozantní zámek, který je dnes jedním z nejlépe zachovaných renesančních architektonických komplexů Česka. Procházíte-li se interiérem telčského zámku, připadáte si jako byste se vrátili o čtyři století zpátky v čase. Dochovaly se cenné malby, sgrafita, štuky i dřevořezby. Aristokratickou nádheru teď navíc doplňuje nová expozice, jejíž část je věnovaná Foitovým a jejich cestě do Afriky.

Měli nás za lidožrouty

Irena Foitová se uvelebila v křesle, nalila mi další šálek čaje a pokračovala ve vyprávění. Do Afriky se vydala roku 1947 se svým manželem, sochařem Františkem Vladimírem, který získal grant Ministerstva kultury na devítiměsíční studijní pobyt, z něž měl přivést plastiky příslušníků přírodních národů. „Manžel modeloval a já mu pomáhala,“ vyprávěla paní Foitová, „rychle jsem odkoukala hodně výrazů a i když jsme si s domorodci nerozuměli ani slovo, dokázala jsem je navigovat... hlavu trochu doprava, sklonit a podobně.“

Jak se to stalo, že Foitovi nakonec na černém kontinentě zůstali namísto necelého roku přes dvacet let? „Práce manžela jsme posílali do belgické části Konga, a tam vyvolaly modely černošských obličejů vzpouru. Místní považovali plastiky za skutečné odříznuté hlavy a nás za lidožrouty. Z běsnícího davu mě zachránila jedna Američanka,“ vzpomněla si Foitová a přes její usměvavou tvář přeběhl stín starostí, „pořád se mi zdá, jako by se to stalo včera.“

V Kongu se shromáždil dav čítající neuvěřitelných patnáct tisíc lidí a belgická koloniální správa nevěděla, jak zakročit. Nakonec byli Foitovi obviněni z šíření myšlenky komunistického režimu a izolováni v buši. Paradoxně mezitím v Československu proběhl převrat a manželé doma přišli o všechn majetek. Nebylo cesty zpátky. „Jednou se za námi zastavil konzul československé ambasády s žádostí, abychom mu dali pasy, že nám je v Československu prodlouží. Dopadlo to tak, že už jsme nikdy neviděli ani konzula ani pasy,“ vzpomínala Foitová. Následovala dvě desetiletí mimo Evropu.

Z Afriky do Telče

Navzdory tomu, co si Irena Foitová v Africe prožila, na ni vzpomínala s láskou: „Cestovali jsme, spřátelili se s Pygmeji, od kamarádů dostali opičku, co pak všude jezdila s námi. Ničeho nelituji, je to běh života. Někdy to jde těžko, ale žít se dá všude.“ Na konci 60. let se Foitovi rozhodli vrátit zpátky do Evropy; měli však dvě podmínky: vystavení celoživotní práce a jistotu důchodu. Československo jejich požadavky odmítlo akceptovat, tak se rozhodli vydat do tehdejší Jugoslávie. František Vladimír Foit však v době organizace stěhování zemřel, a tak se do Evropy vrátila jen Irena. V Telči, která jí byla tak blízká v prvních letech šťastného manželství, se zase usadila až v polovině devadesátých let. V roce 2005 tu zemřela.

Není to tak dlouho, co jsem byla v Telči naposled. Duben je v tomhle městě plném zeleně vždycky krásný, ten letošní navíc přichystal překvapení. Čaj s mlékem na mě už nečekal, prostory zdejšího zámku však zdobila nová expozice, která je až do listopadu součástí Dolnorakouské zemské výstavy. Stačí málo a černobílé připomínky afrického dobrodružství manželů Foitových mě v představách zatáhnou přímo na černý kontinent. „To ale není to jediné, co je v nových expozicích k vidění,“ připomíná Věra Peichlová, vedoucí odboru kultury Městského úřadu v Telči, „výstava probíhá zároveň v rakouském Hornu a Raabsu a přibližuje společné dějiny Česka a Rakouska.“ Ostatně už její název je více než příznačný: Rakousko. Česko. Rozdělení. Odloučení. Spojení.

Jako na ostrově

Těžko bych hledala povolanejšího člověka, který by mi ukázal Telč v celé své kráse, než je Věra Peichlová. Rodačka z Mrákotína, městečka nacházejícího se kousek odsud, prožila v Telči prakticky celý život. Usmívá se pokaždé, když na ni přijde řeč. „Telč je nejkrásnější v létě. To sem taky přijíždí nejvíc turistů a pořádáme různé akce“ říká, „letos si připomeneme výročí: devět set deset let od založení města. Těším se na historické slavnosti plné kumštýřů,

divadelníků, tanečníků, rytířů, kejklířů a řemeslníků. Tradiční je už taky festival Prázdniny v Telči; sedmáct letních dní s koncerty, divadlem, výstavami a výlety. Pro tuhle akci máme příznačný slogan: „Prázdniny v Telči nejsou festival, ale způsob života.“ Škoda, že se tak dá žít jen těch pár dní, říkám si.

Telč je pro turismus jako zrozená. Co podle Peichlové nesmí žádný návštěvník vynechat? „Úžasný je výhled z věže, odkud náměstí vypadá jako by bylo na ostrově,“ doporučuje. Jádrem města, v němž od konce 18. století neproběhly žádné významné stavební úpravy, takže je vskutku jako zakonzervované v čase, obklopují dva rybníky: Štěpnický a Ulický. Do centra mezi vodními plochami je přístup jen po dvou hrázích. „Projdete bránou a zůstanete stát v údivu nad atmosférou, kterou navozují pestrobarevné domky z období italské renesance,“ láká Peichlová k návštěvě a nutno podotknout, že její lyrické líčení popisuje pocity právě příchozího více než přesně. Ne nadarmo se zdejší zámek objevil hned v několika známých českých pohádkách, třeba Pyšné princezně nebo Kouzelném měšci. Naposled jeho arkádové nádvoří posloužilo jako kulisa ve filmu Z pekla štěstí. To právě tady chrlil nebezpečné ohně pohádkový drak Bucifal.

V kočáru, loďce i balonu

Dominantu telčského náměstí tvoří zmiňovaná šedesátimetrová věž kostela sv. Jakuba. Svatostánek, který svou dnešní podobu získal už v polovině 15. století, jen přispívá k tomu, že Telč vypadá jako vystřižená z dob dávno minulých. Jeho interiéry zdobí cenné gotické fresky a vzácné barokní varhany. V Křížové chodbě a předsíni jsou umístěny pamětní desky obětem Světových válek.

Kdykoli tu jsem, neodpustím si zajít dovnitř. Točité schodiště v útrobách kostelní věže voní starým dřevem a vede k dvojici prastarých zvonů, jimž tu nikdo neřekne jinak než Jakub a Marie. Svrchu je překrásný výhled. Za „ostrovním“ náměstím se rozbíhá mírně zvlněná krajina Českomoravské vrchoviny, pokrytá lány polí, mezemi a remízky. „Telčský region se pyšní lesy a rybníky, a tak je ideální pro všelijaké výlety,“ upozorňuje Peichlová, „nemusíte jen pěšky nebo na kole. Krom turistických a cyklistických tras tu máme i značené hipostezky. Můžete se projet v kočáře nebo na lodičkách.“ Nabízí se také možnost spatřit Telč a její krásné okolí z horkovzdušného balónu.

Já se raději držím při zemi, a tak se procházím podél břehů místních vodních nádrží, které dotváří ráz krajiny už od dob pánů z Hradce. Kousek od města se vlní naučná stezka „Město a voda“, která mimo jiné vede kolem unikátního Parního mlýnu, zapsaného na seznamu nejohroženějších památek Česka. „Prohlídka je možná po předchozí domluvě,“ říká Peichlová a zároveň upozorňuje na fakt, že je zde stále přístupná restaurace, kde připravují vynikající steaky. „Pěkná procházka je také k nedalekému židovskému hřbitovu,“ nabádá mě, „zdejší márnice není nijak depresivní; mladí umělci tam v sezóně pořádají výstavy.“

Skřítci z podzemí

Poseděla jsem na hrázi rybníka, hodila pár „žabek“ a pročtenla se naučnými tabulemi informujícími o tom, jaké ryby obývají zdejší vodní nádrže. Největší slávě se telčské rybníkářství těšilo do poloviny 15. století, kdy byla zdejší rybníkářská oblast největší na Moravě a o našeho kapra měli zájem v Německu, Polsku i Uhrách. Také dnes jsou břehy poseté rybáři. Zadumaní chlapíci s hnědými vestami a odranými sportovními čepicemi jsou jednou z těch věcí, bez kterých si Telč nedokážu představit. Prostě sem patří.

Při poslední návštěvě jsem se s jedním z nich dala do řeči. „Takže turistka?“ koukne na mě; ale jen letmo, aby náhodou nezmeškal nenadálé cuknutí splávku, „už jste viděla všechno?“ Zamyslím se. Z atraktivit prezentovaných v turistických brožurách jsem nevynechala nic. Od doby, kdy jsem sem zavítala za paní Foitovou kvůli povídání o Africe a sotva stačila proběhnout obchůdky na náměstí, uběhlo dost času. Znáám zámek i Městskou galerii v Hasičském domě, ve které je nyní jedna z expozic Dolnorakouské zemské výstavy. Vím, kde vaří jakou horkou čokoládu a nevynechala jsem jediné starožitnictví. Znáám románský kostel sv. Ducha, nejstarší dochovanou stavební památku ve městě, i původní jezuitský kostel Jména Ježíš, pod nímž se nachází rozsáhlá krypta, která dříve sloužila jako hrobka. Prohlédla jsem si radnici, jež má jako jedna z mála nechrámových budov v Evropě fasádu s takzvaným vysokým řádem, a prošla se kolem úctyhodného městského opevnění, které Telč chránilo už ve středověku.

Jen se však nadechnu, abych prohlásila něco ve smyslu, že Telč znám jako své boty, onen rybář s šibalským úsměvem prohodí: „Co podzemí?“ Nikdy tam sice nebyl, přece o něm ví. Podloží města je proryto jako ementál, jen škoda, že jeho temné spleť průchody nejsou přístupné veřejnosti. „Je to tam fascinující,“ říká Peichlová, avšak zároveň dodává: „o zpřístupnění se ale bohužel zatím neuvažuje.“

Jediným způsobem, jak nakouknout do tajemných zákoutí prastarých telčských sklepů je tedy způsob, který dávno znám: návštěva Telčského domu. Přímo na náměstí stojí budova, jejíž interiéry člověka přenesou do světa pohádek a bájí. Podzemí, uzpůsobené pro návštěvy široké veřejnosti, obývají všelijaké nadpřirozené bytosti: skřítky, draci i vodníci. Sochaři Julek Žembera a Anna Hanzlová našli neotřelý způsob, jak seznámit s historií města a fascinujícími pověstmi zároveň. Ani tentokrát mi to nedalo a šla jsem se sem podívat. Usvědčilo mě to v jednom: do Telče se zase brzo vrátím.

text a foto: Michaela „Mysha“ Košťálová